

С.П. ЗИМНИЦЬКА

УДК 94(438)''18/19''

ПОСТАТЬ КОРОЛЯ МІХАЛА КОРИБУТА ВИШНЕВЕЦЬКОГО У ЗАГАЛЬНИХ КУРСАХ З ІСТОРІЇ ПОЛЬЩІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Розглянуто оцінку діяльності Міхала Вишневецького у працях з історії Польщі ХІХ – початку ХХ ст. Виокремлено ключові епізоди часів його правління в Речі Посполитій, на яких зосереджена основна увага польських істориків.

Ключові слова: Міхал Вишневецький, загальні курси з історії Польщі, елекція, підканцлер А. Ольшовський, турецько-польська війна.

Рассмотрена оценка деятельности Михала Вишневецкого в работах по истории Польши ХІХ – начала ХХ вв. Выделены ключевые эпизоды времени его правления в Речи Посполитой, на которых сосредоточено основное внимание польских историков.

Ключевые слова: Михал Вишневецкий, общие курсы по истории Польши, элекция, подканцлер А. Ольшовский, турецко-польская война.

The assessment of Mikhal Vyshnevetski's activity in the works of Polish history of the 19th – early 20th century is considered. The key episodes of the time of his government in Polish-Lithuanian Commonwealth, to which Polish historians main attention is paid, are distinguished.

Key words: Mikhal Vyshnevetski, general courses of Polish history, election, Vice-Cancellor A. Olshovski, the Turkish-Polish war.

Постать короля Речі Посполитої Міхала Корибути Вишневецького не була об'єктом спеціальних наукових досліджень ХІХ та початку ХХ ст. Однак у працях, присвячених історії Польщі загалом, висвітлено його діяльність і дано їй певну оцінку. Серед польських істориків даного періоду, які в рамках дослідження історії Польщі висвітлювали діяльність Міхала Вишневецького, слід виокремити Т. Вагу, Й. Лелевеля, Е. Свіжавського, М. Бобжинського, В. Смоленського і Я. Загорського. Щоправда, інформація в їхніх працях має в основному біографічний характер і є досить незначною, порівняно з даними про інших правителів Речі Посполитої.

Що ж стосується загальних курсів історії основних російських і українських авторів ХІХ – початку ХХ ст. (С. Соловйова,

В. Ключевського, М. Грушевського), то постать Міхала Вишневецького у цих працях практично не фігурує. Час від часу він згадується в контексті подій в українських землях (зокрема, набігів турків і татар). Невідомо, що є причиною відсутності інформації про польського короля у загальних курсах з історії Російської імперії та України. Можна припустити, що однією з причин були нечисленні політичні й дипломатичні контакти Речі Посполитої з Російською державою під час правління Міхала Вишневецького, оскільки польська зовнішня політика того часу орієнтувалася здебільшого на Австрію та Францію. Таким чином, діяльність короля Міхала стала об'єктом досліджень саме в загальних працях з історії Польщі.

Метою даної статті є дослідження оцінки діяльності короля Міхала Вишневецького у курсах з історії Польщі XIX – початку XX ст.

Звичайно, узагальнені курси з історії не є першочерговим джерелом, до якого слід звертатися під час дослідження діяльності Міхала Вишневецького. Однак саме в них міститься інформація, що відображає ставлення народу до одного зі своїх правителів, оскільки польські історики в такого роду працях мали на меті не стільки з'ясування невідомих даних, скільки подання загальної характеристики особи чи періоду. На жаль, автори зосереджували свою увагу не стільки на постаті самого короля, скільки на подіях, які відбувалися під час його перебування на троні. Це може пояснюватися, перш за все, коротким терміном правління Міхала (1669–1673 рр.). Крім того, до обрання його королем, М. Вишневецький, за свідченням польських істориків, не відзначався ані активною державною, ані економічною, ані громадською діяльністю.

Міхал Корибут Вишневецький, представник однієї з гілок литовського великокнязівського роду Гедиміновичів, народився 31 липня 1640 р. в Олеському замку. Він був єдиним сином князя Яреми Вишневецького і Гризельди Замоїської. З відпадінням від Польщі Задніпров'я в результаті національно-визвольної боротьби українського народу Міхал втратив батьківські володіння і лишився без статків. Він виховувався при австрійському дворі завдяки грошовій допомозі Людвіки Марії Гонзаги й опіці Карла Фердинанда Вази. Для подання кандидатури на короля Міхал, не маючи жодної посади, приєднався до шляхти Сандомирського воєводства [7, с. 292]. 19 червня 1669 р. його було обрано королем і короновано в Кракові 29 вересня того ж року. [5, с. 112].

Автори загальних курсів з історії Польщі не подають докладної інформації про життя і діяльність Міхала Вишневецького. Можливо, він не був цікавим для польських істориків XIX – початку XX ст. персонажем,

але з огляду на те, що він, хоч і протягом незначного періоду, посідав польський престол, вони не могли повністю оминати його увагою. Можна виділити певні епізоди, на яких дослідники зупинялися найчастіше, а саме процес виборів короля Речі Посполитої (в результаті яких Міхал зайняв польський трон), хід турецько-польської війни, а також політична ситуація всередині країни під час його правління.

Історики XIX – початку XX ст. неодноразово описували елекцію Міхала Вишневецького. Перш за все, така увага зумовлена тим, що вибори проходили за умов жорсткого протистояння між кандидатами, підтримуваними Францією (князь Кароль Лотаринзький), з одного боку, та Австрією (князь Філіп Вільгельм Нейбурзький) – з іншого. Крім того, вибір Міхала був наслідком протистояння між шляхтою і магнатами. Шляхта боялася втратити свої привілеї внаслідок обрання королем іноземця, тому за пропозицією підканцлера А. Ольшовського обрала представника польського походження [4, с. 361]. Не останню роль, за твердженням Т. Ваги, відіграло й те, що напередодні виборів той самий А. Ольшовський видав книжечку, в якій, розкритикувавши іноземних кандидатів, що домагалися корони, закликів поляків обрати на трон саме М. Вишневецького [7, с. 292].

За твердженням польських авторів, не останню роль в обранні королем Речі Посполитої саме Міхала відіграло його походження, оскільки він був сином Яреми Вишневецького, головного супротивника Б. Хмельницького. З іншого боку, кандидатура Міхала негативно сприймалася усім українським козацтвом. Е. Свіжавський зазначив, що обрання «сина Яреми-«Палія», ката України» було поганим знаком для «східних справ» [6, с. 334]. Інший польський дослідник М. Бобжинський також вважав, що обрання Міхала королем було великою помилкою: «Вибір сина Яреми був рукавицею, кинутою козацтву; вибір його як П'яста був рукавицею, кинутою єдиній

щирій союзниці, Франції» [4, с. 361]. Зрозуміло, що М. Вишневецький багатьма польськими істориками був названий П'ястом тільки в контексті того, що він був поляком за національністю.

Більшість дослідників кандидатуру сина Яреми Вишневецького оцінювала негативно, вважаючи, що сам Міхал не мав ані досвіду, ані здібностей до управління державою, а тому швидко потрапив під вплив підканцлера А. Ольшовського і австрійської партії. За твердженням Й. Лелевеля, М. Вишневецький був нездатен виконати ті обов'язки, що були покладені на нього [2, с. 191]. Ситуацію, що склалася після обрання Вишневецького, М. Бобжинський описав, не жалкуючи емоційних висловів: «дитя, яке несподівано опинилося на троні без здібностей, без заслуг і впливу, не знайшовши у шляхти іншої підтримки, крім галасливих і безглузких конфедерацій, мусило шукати точку опори зовні. Не маючи можливості зблизитися з Францією через побоювання втратити популярність, він шукав допомогу в австрійському союзі й скріпив його одруженням з Елеонорою, сестрою імператора Леопольда» [4, с. 361].

Найменше критики відносно короля можна знайти у праці Т. Ваги, за твердженням якого, перешкодою для плідної діяльності М. Вишневецького була заздрість серед наймогутніших панів Речі Посполитої; навіть коли б Міхал, зі свого боку, хотів бути добрим королем, то через заздрісників ніколи таким стати б не зміг [7, с. 292].

Час правління Міхала співпав із турецько-польською війною. Опис його життя та діяльності в цей період часто відбувається саме через призму ведення воєнних дій. Причину початку війни більшість польських істориків вбачала в погіршенні стосунків між королем Речі Посполитої та гетьманом П. Дорошенком, який через образу об'єднався з турецьким султаном Магометом IV [1, с. 211; 3, с. 206; 5, с. 114]. Саме за правління Міхала Польща втратила одну з найбільших своїх фортець –

Кам'янець разом з усім Поділлям, а також решту Правобережної України. Це було наслідком низки поразок; Річ Посполита, окрім територіальних втрат, повинна була ще й сплачувати данину турецькому султанові. За таких обставин Польща більше була схожа на васала Османської імперії, ніж на суверенну державу.

Невдачі в зовнішній політиці того часу супроводжувалися також складною внутрішньополітичною ситуацією. Польські дослідники подали докладний опис тогочасних подій, відзначаючи, що Міхал був не в змозі контролювати ситуацію навіть всередині власної країни. В загальних курсах з історії Польщі подано докладний опис постійної боротьби за королівський престол між французькою і австрійською партіями, об'єднання магнатів і шляхти в конфедерації та зривів сеймів [5, с. 115; 6, с. 336-338; 8, с. 190-191]. Однак ці події не викликали відповідної реакції короля, принаймні, ми не знаходимо її в сюжетах, описаних у працях польських авторів. Навіть польське військо у боротьбі проти турків очолював Я. Собеський – політичний супротивник М. Вишневецького.

Таким чином, внаслідок своєї пасивної позиції та залежності від порад і рішень оточення, Міхал Вишневецький не зміг стати повноцінним правителем Речі Посполитої. З огляду на це, автори загальних курсів історії Польщі змальовують його переважно в негативному ракурсі. Однак слід зазначити, що історики XIX – початку XX ст. у своїх дослідженнях відносно польського короля часто повторювали один одного, подаючи однотипний матеріал. Опис життя і діяльності М. Вишневецького, поданий, наприклад, у працях польських дослідників В. Грабенського [1] і В. Смоленського [3], є повністю ідентичним.

Польські автори приділили значно більше уваги подіям, що відбувалися під час правління короля Міхала, ніж його державній діяльності. М. Вишневецький, будучи королем, лишився другорядним персонажем на тлі тих численних подій, які

сталися за короткий проміжок часу його перебування на троні.

Незначна кількість матеріалу і негативне ставлення до постаті польського короля в працях істориків XIX – початку XX ст. змінилися протягом останнього століття. Про поживлення інтересу до цієї особи свідчить поява праць не тільки наукового, а й художнього характеру, присвячених Міхалу Вишневецькому.

Література

1. Грабенський В. История польского народа / Под ред. Н. Ястребова / В. Грабенський. – СПб., 1910.

2. Лелевель И. Краткие очерки истории польского народа / Пер. Я. Ивановского / И. Лелевель. – СПб., 1862.
3. Смоленский В. История польского народа / Пер. Г.Ф. Львовича / В. Смоленский. – СПб., 1899.
4. Bobrzycski M. Dzieje Polski w zarysie / M. Bobrzycski. – W.: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1977.
5. Dzieje narodu Polskiego: Wykiad popularny ostatnich badac naukowych / Z przedmow.№ W. Smoleckiego. – W., 1898. – Cz. I.
6. Swieiański E. S. Rozmowy o dawnych dziejach / E. S. Swieiański. – W., 1886.
7. Waga T. Historia xiNciNet i krylyw polskich / T. Waga. – W., 1806.
8. Zahorski J. Dzieje Polski chronologicznie uioione: Z uwzglkdniem opracowac najnowszych / J. Zahorski. – W., 1901.

